

Brev

Ålands landskapsregering
Socialvårdsbyrån
Erika Öström
erica.ostrom@regeringen.ax

Er referens
ÅLR 2021/4049

Datum
2021-09-10

Kontaktperson
Benjamin Sidorov, patient- och klientombudsman

ANDTS-politiskt program 2021–2024

ÅOM 2021/60_2

Landskapsregeringen har påbörjat arbete med att ta fram ett nytt politiskt program för alkohol, narkotika, doping, tobak och spel (ANDTS). Med anledning av detta begär man information om pågående eller planerade ANDTS insatser och åtgärder från landskapets myndigheter. Denna information kommer utgöra underlag för landskapsregeringen för att identifiera eventuella uppfyllda behov. Åtgärderna kommer även samlas i ett åtgärdsprogram som bereds för samma tidsperiod som det politiska programmet.

Ålands ombudsmannamyndighet arbetar i enlighet med landskapslagstiftningen för trygghet och främjande av den enskildes rätt till likabehandling, barnets ställning och rättigheter, klientens ställning och rättigheter inom socialvården, patientens ställning och rättigheter inom hälso- och sjukvården samt konsumentrådgivning.

Det förekommer att personer vänder sig till myndigheten för rådgivning i ANDTS-relaterade frågor. Myndigheten tar inte ställning till eller försöker förändra personernas ANDTS-bruk i sig. Rådgivningen handlar framför allt om vilka rättigheter man har som klient och patient. Ombudsmannamyndigheten bistår även med att framföra eventuellt missnöje personen kan ha vad gäller hälso- och sjukvård eller socialvård till relevant instans. I myndighetens verksamhetsberättelse finns föregående års statistik och reflektioner samlade.

Ombudsmannamyndigheten noterar och instämmer till stor del vad beträffar följande skrivelser från ANDTS-programmet 2017–2020:

”Även anhöriga, och särskilt barn och unga som växer upp i familjer med missbruksproblematik, ska ha tillgång till stöd.”

”Även stigmatisering och diskriminering av personer med missbruksproblem utgör ett hinder för individers hälsa, delaktighet och inflytande, och ska motverkas. Jämställt och jämlikt bemötande inom all vård och samhällsservice ska vara en självklarhet, och alla människor ska ha likvärdig tillgång till vård och möjlighet till inflytande i den egna vården.”

Åtgärder som möter upp behoven formulerade i citaten ovan bör inkluderas i det politiska programmet.

Insatser vad beträffar ÅOM

Missnöjen i form av upplevd stigmatisering, diskriminering och bristande vård som inkommit till ÅOM anknuten till människor med ett riskbruk/beroende har åtminstone sedan 2018 (antagligen tidigare) varit en återkommande fråga. Det uppskattas att cirka 5 – 10 kontakter per år är patienter där riskbruk/beroende är en central del av patientens sjukdomsbild och missnöjet anknyter till vården av själva riskbruket/beroendet och dess biverkningar. De flesta missnöjen i anknytning till riskbruket/beroende gäller främst Ålands hälso- och sjukvård. Den största andelen missnöjen har främst att göra med förfaranden inom LARO- och utredningsmottagningen vid psykiatrien.

Patienter som kontaktat patientombudsmannen i samband med vården i anknytning till deras riskbruk/beroende har ofta tangerat ett upplevt ojämnt maktförhållande som missbrukats från vårdpersonalens sida. Det har även uttryckts av patienter en upplevelse av diskriminering på grund av sitt riskbruk/beroende. Diskrimineringen har främst beskrivits som att patienten upplever sig misstänkliggjord av vårdpersonalen samt att utrymmen där patienten träffar vårdpersonalen är konstruerade på ett vis där utgångsläget är att patienten kan ses som en fara. Patientombudsmannen för ofta en dialog med klinikchefen vid psykiatrien då det inkommit missnöje angående vården av patienter med ett riskbruk/beroende. I enstaka fall har patientombudsmannen bistått med att delta på möten och framställa anmärkningar enligt lag om patientens ställning och rättigheter.

Vad beträffar socialvården inkommer det betydligt mindre missnöjen vad beträffar insatser i samband med riskbruk/beroende i förhållande till hälso- och sjukvården. ÅOM uppskattar att det från 1.1.2018 – 31.8.2021 ankommit färre än fem missnöjen vad beträffar socialvården och insatser i förhållande till riskbruk/beroende. Indirekt har dock andra missnöjen ankommit, där det främst påpekats att socialvården inte bistått med boende i samband med bostadslöshet. I dessa fall har även ett riskbruk/beroende ofta varit aktuellt samtidigt för klienten.

I enstaka fall har klienter upplevt att det inte funnits en klar plan eller insatser i samband med att en fängelsedom avtjänats och klienten därefter ska vara en del av samhället. Förfarandet i samband med utkomststödsansökningar för klienter inom fångvården som är skrivna på Åland har varit oklart för klienten. I dessa enskilda fall kan ett riskbruk/beroende ha varit aktuellt, och brott i samband med riskbruket/beroendet.

Klientombudsmannen har kontaktat tjänstemän inom socialvården då missnöje i förhållande till insatser i samband med riskbruk/beroende uppstått. I enstaka fall har även anmärkning framställts.

Reflektioner

Förebyggande barnskyddsarbete vad beträffar barn som är anhöriga till den som har ett riskbruk/beroende kunde betonas tydligare i ANDTS-programmet. Barnskyddslagen tillämpas på Åland med vissa avvikelser. Barnskyddslagen 3 a 1 mom. betonar det förebyggande barnskyddsarbetet, även för de barn som inte är klienter inom barnskyddet. På Åland är det kommunerna samt landskapsmyndigheterna för utbildning och hälsovård som bär ansvaret för att främja det förebyggande arbetet som stipuleras i barnskyddslagens 3 a §. ÅOM betonar att Åland tydligt avviker från rikets version vad beträffar 3 a § genom att uttryckligen infoga att landskapsmyndigheterna med ansvar för utbildning och hälsovård har ett ansvar för förebyggande barnskyddsarbete. I ANDTS programmet kunde det närmare betonas vilka insatser landskapsmyndigheterna inom utbildning och hälsovård gör/kommer att göra som riktar sig specifikt till barn som anhöriga till personer med riskbruk eller beroende.

ÅOM ser även att det kan finnas skäl att inkludera erfarenhetsexpertis i det ANDTS-råd som benämns i punkt 6.3. Detta kan främja känslan av delaktighet och inflytande för de som har eller har haft ett riskbruk eller beroende.

I nuvarande ANDTS program används termer så som "missbruk" och "missbruksproblem" ofta, även termen "missbrukaren" används vid ett tillfälle (punkt 4.4.1). Dessa termer kan upplevas kränkande för personer med ett riskbruk/beroende. ÅOM är medvetna om att termen "missbrukaren" vid punkt 4.4.1 i nuvarande ANDTS program framkommer i samband med ett direkt citat ur 8 § 2 mom. i Lag om missbrukarvård (1986/41).

I nuvarande ANDTS program benämns i punkt 3.1 att det långsiktiga målet måste vara att den enskilde får stöd att ta kontroll över sitt beroende och börja leva ett narkotikafritt liv. ÅOM önskar betona att somliga patienter kan vara i behov av skademinimerande insatser hela livet samtidigt som de lever ett välfungerande liv. Det kan finnas skäl att dels granska om det är medicinskt försvarbart att utgå ifrån att insatser alltid ska leda till ett narkotikafritt liv, dels överväga om man borde omformulera texten utefter vad som är medicinskt försvarbart.

Det kan finnas skäl att noga överväga vilka termer som används i ett ANDTS-program för att undvika termer som kan upplevas kränkande. Det kan även finnas skäl är särskilja på termer inom juridik, hälso- och sjukvård samt socialvård i anknytning till riskbruk och beroende. Exempelvis använder inte den internationella klassificeringen av sjukdomar (ICD) termen missbruk.
